

Historia sovittelun forumina

Jorma Kalela

Sirkka Ahonen 2012. Coming to Terms with a Dark Past. How Post-Conflict Societies Deal with History. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Oxford, Wien: Peter Lang. 181 s.

Suomi, Etelä-Afrikka ja Bosnia-Herzegovina ovat varsin erilaisia yhteiskuntia ja siksi niiden tarkastelu samassa tutkimuksessa historiantutkijan toimesta on rohkea päätös. Ratkaisu poikkeaa selvästi alan tavanomaisista tutkimusasetelmista. Sirkka Ahosen valinta on silti hyvin perusteltu: sisällissota tekee noiden kolmen maan vertailun hedelmälliseksi, kun tutkimuksen kohteena on hankalan menneisyyden kohtaaminen. Tulokset syyllisyyden ja uhriuden käsittelystä historian julkisessa arvioinnissa ovat häkellyttäviä, vaikka ne toisaalta ovat vain juuri sellaisia kuin odottaa.

Sirkka Ahonen on suomalaisen historiadidaktiikan *grand old lady*, ja juuri opettajakoulutus selittää hänen tutkimustyönsä peruslähtökohtaa: historia on paljon muutakin kuin tutkimuksen tuloksia. Menneen esityksillä on aina erilaisia yhteiskunnallisia seurauksia, jotka moni tutkija ellei peräti kiellä, ainakin kiertää. Sitä ei oman työnsä vakavasti ottava historianopettaja pysty tekemään, vaan hän joutuu määrittämään oman suhteensa oppilaitten arkisessa ympäristössä vaikuttaviin käsityksiin ja uskomuksiin. Tämä *sosiaalinen muisti*, joka sisältää tiedon ohella moraalisia periaatteita, on otettava huomioon opetustyössä. Oma sisällissotiin liittyvää opetuskokemusta Ahosella on sekä Suomesta että Bosnia-Herzegovinasta.

Hämmentävintä Ahosen tutkimustuloksissa on se samankaltaisuus, millä noita kolmea sisällissotaa on jälkeinpäin tarkasteltu – niiden erilaisuudesta huolimatta. Suomessa käytiin luokkasota, Etelä-Afrikassa rotusota ja Bosniassa etnis-uskonnollinen sota. Suomessa oli jälkihoitona voittajan totuus, Etelä-Afrikassa totuuskomissio ja Bosniassa sotarikostuomioistuimet. Nämä erot eivät estäneet samojen myyttien soveltamista syyllisyyttä ja uhriutta koskevien esitysten muotteina. Ahonen osoittaa vakuuttavasti, että noihin sisällissotiin liittyvälle sosiaaliselle muistille on ominaista niiden rakentuminen George Schöpflinin ja Paul Kolstön erittelemien, suurelta osin raamatullisten myyttien varaan. Näistä hän nostaa muita tärkeämmiksi seuraavat seitsemän: 'luvattu maa', 'valittu kansa', 'arkkivihollinen', 'hirmutyöt', 'holokausti', 'vapahdus' ja 'sotasankaruudella ansaittu palkinto'. Näiden myyttien konkreettinen sisältö on tietysti ollut kussakin tapauksessa erilainen.

Suomessa syyllistettiin sodan toinen osapuoli punaisesta ja toinen valkoisesta terroristista; molemmat osapuolet esittivät itsensä myös terrorin uhreiksi. Kapina osoitti valkoisten näkemyksessä punaisten petoksellisuuden; punaisten tulkinnassa sai saman aseman valtalain kieltäminen kesällä 1917. 'Venäläisillä pistimillä' oli keskeinen sijaa kummankin osapuolen totuudessa. Punaisten tulkinnassa valtalaki kaadettiin niihin turvautuen, kun taas valkoisessa versiossa yhteistyö venäläisen sotaväen kanssa osoitti punaisten tavoitteeksi vastasaavutetun itsenäisyyden kumoamisen.

Etelä-Afrikassa ja Bosniassa ei vastakkaisten tulkintojen symmetria ole aivan yhtä selkeä kuin Suomen tapauksessa, mutta kiistatonta se on myös näissä maissa. Tämä seikka ja samojen myyttien käyttäminen osoittavat vakuuttavasti, että historiantutkijoiden perinteit-

nen torjuva asenne vertailevaa lähestymistapaa kohtaan on ollut vahvasti liioiteltu. Menneiden ilmiöiden ja tapahtumien ainutkertaisuus ei estä niiden vertailua huomion kiinnittämiseksi niiden yhtäläisyyksiin ja eroavuuksiin. Menneen tutkimisen mielihän on sitä tietä tuotetun tiedon merkittävyys nykyisissä ja tulevaisissa tilanteissa.

Ahosen tutkimuksen punaisena lankana ovat mahdollisuudet välttää vihollisuuksien jatkuminen sosiaalisen muistin tasolla. Samalla hänen teoksensa antaa paljon virikkeitä keskustelulle siitä, miten tulisi suhtautua yleisemminkin niihin sotia lievempiin vastakohtiin, jotka ovat yleisiä sosiaalisessa muistissa. Joka tapauksessa on opittava tulemaan toimeen menneisyyden kanssa ja pyrittävä tekemään menneet ilmiöt käsitettäviksi. Tämän lisäksi Ahonen korostaa toistuvasti osapuolen välistä avointa dialogia, joka saattaa johtaa yhteisön hyväksymään moninäkökulmaiseen sosiaaliseen muistiin. Keskeiseen asemaan nousee silloin *julkinen muisti*, johon kuuluvat ennen muuta museot, muistomerkit ja muistamisen rituaalit.

Kun pyritään vaikuttamaan ja muuttamaan sosiaalista muistia, myyttien purkaminen on tärkeätä, sillä juuri ne pitävät yllä käsityksiä syyllisistä ja uhreista. Toisaalta sosiaalisen muistin yhtenä keskeisenä funktiona on välittää moraalialueita koskevia viestejä, jotka ovat välttämättömiä eri yhteisöille. Ratkaisuna ei voikaan olla ylhäältä tuleva tulkintojen tyrkyttäminen, kuten Ahonen muistuttaa viittaamalla muun muassa entisiin sosialistimaihin. Monia näkökulmia sisältävä, yhteisön hyväksymä julkinen muisti on todella vaativa haaste; vaikkapa Suomessa sellaiseen päästiin vasta kolme sukupolvea sodan jälkeen.

Monissa maissa haasteeseen on pyritty vastaamaan sulkemalla vaikeat menneisyydet kouluopetuksen ulkopuolelle, mutta tulokset eivät ole olleet kehuttavia. Ahosen mielestä olisi syytä luopua yhtenäisen kansallisen kertomuksen ideaalista, joka kuitenkin on tavoitattomissa, ja omaksua inklusiivinen strategia. Pääseminen sellaiseen historiaa koskevaan näkemykseen, joka tekee käsitettäviksi monet ja ennen muuta itselle vieraat näkökulmat, on aivan liian vähälle huomiolle jätetty kysymys. Ahosen tutkimus onkin erinomainen alustus keskusteluille niistä edellytyksistä, joita tarvitaan jotta historia voisi toimia sovittelun forumina.

Avainasemassa ovat epäilemättä julkisen muistin tuottajat ja historian opettajat (*educators*), kuten Ahonen korostaa. Historiantutkijoiden roolia Ahonen ei juuri käsittele, mutta siitä käytiin hedelmällinen keskustelu hänen kirjansa pohjalta maaliskuussa 2013 helsinkiläisen Historiallisen yhdistyksen tilaisuudessa. Yksi teemoista koski tutkijan kysymyksiä ja lähtökohtana oli tutkimuksen todennäköisten tulosten vaikutus, mikä on useimmiten suurelta osin ennakoitavissa. Loogisena johtopäätöksenä oli, että kysymykset on syytä valita huolella, koska siten saa kurinalaisen työskentelyn välineet. Tutkimusasetelman valitessaan tulee jokainen nimittäin määrittäneeksi oman paikkansa historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessissa ja siten selvittäneeksi, mitä oikeastaan on tekemässä. [1] Omalla kohdallani Ahosen teos pani kysymään, missä muissa tapauksissa kuin vuoden 1918 kohdalla me suomalaiset olemme perusteetta korostaneet oman historiamme erityislaatuisuutta.

Viitteet

[1] Tästä enemmän ks. Kalela, Jorma (2012). *Making History. The Historian and Uses of the Past*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Jorma Kalela on poliittisen historian emeritusprofessori.